



RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

Riigikohtu praktika kriminaalajades
september – detsember 2016

Aktuaalse praktika ülevaade

Mario Truu
Kriminaalkolleegiumi
nõunik

Tartu

Märts 2017

SISUKORD

I. STATISTILINE ÜLEVAADE.....	3
II. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE	4
2.1. MATERIAALÕIGUS	4
<i>Üldosa</i>	4
2.1.1. Põhjuslik seos ja objektiivne omistamine (3-1-1-102-16)	4
2.1.2. Hädaseisund õigusvastasust välistava asjaoluna (3-1-1-60-16).....	5
2.1.3. Karistuse kohaldamine alla alammäära (3-1-1-75-16)	6
2.1.4. Aegumise peatumine (3-1-1-50-16; 3-1-1-51-16).....	7
<i>Eriosa</i>	7
2.1.5. Kaudne tahtlus kehalisel väärkohtlemisel (3-1-1-76-16).....	7
2.1.6. Lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine (3-1-1-58-16; 3-1-1-59-16).....	8
2.1.7. Narkootilise ja psühhotroopse aine kogus (3-1-1-95-16).....	9
2.1.8. (3-1-1-96-16)	10
a) Soodustuskelmus (KarS § 210).....	10
b) Dokument ja selle võltsimine	11
<i>Sanktsioonisüsteem</i>	12
2.1.9. Karistuse mõistmine katsefaasi jäänud süüteo korral (3-1-1-70-16).....	12
2.2. MENETLUSÕIGUS	12
2.2.1. Menetlusandmete avaldamine ajakirjaniku poolt (3-1-1-74-16).....	12
2.2.2. Kohtueelse menetluse andmete avaldamine kohtumenetluses (3-1-1-80-16)	13
2.2.3. Kolmandale isikule kuuluva vara arestimine (3-1-1-106-16).....	13
2.2.4. Menetlustoiminguks loa andmise määrus ja selle vaidlustatavus (3-1-1-63-16; 3-1-1-68-16) 14	
2.2.5. Vahistamismääruse kuulutamine ja vaidlustamine (3-1-1-99-16)	15
2.2.6. Alla neljateistaastase kannatanu kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamine (3-1-1-104-16)	15
2.2.7. Kujutiseekspertiis (3-1-1-82-16).....	16
2.2.8. Võlgniku pankroti väljakuulutamise tagajärjed kriminaalmenetluses kohaldatud vara arestile (3-1-1-68-16; 3-1-1-69-16; 3-1-1-103-16)	17
a) 3-1-1-68-16; 3-1-1-69-16	17
b) 3-1-1-103-16.....	17

I. STATISTILINE ÜLEVAADE

2016. a 1. septembrist 31. detsembrini saabus Riigikohtusse menetlustaotlusi 347 kuriteoasjas ja 57 väärteoasjas, kokku 404 taotlust. Läbi vaadati 344 kuriteoasja ja 37 väärteoasja menetlustaotlust (sh riigiõigusabi taotlused); menetlusse võeti vastavalt 25 kriminaal- ja 5 väärteoasja. Kriminaalkolleegium tegi kõnealusel perioodil põhistatud lahendi 32 kriminaalasjas (millest kahe tegemisel osales kolleegium kogu koosseisus) ja 13 väärteoasjas – kokku 45 põhistatud lahendit. 1. jaanuari 2017. a seisuga oli kriminaalkolleegiumi menetluses kokku 18 kuriteo- ja 4 väärteoasja.

Süüteo liikidest puudutasid kriminaalkolleegiumi lahendid peamiselt isikuvastaseid, aga ka liiklusalaseid süütegusid. Materiaalõiguse osas puututi kokku nii üld- kui ka eriosaga seotud probleemidega. Menetlusõiguslikest küsimustest kerkisid vaatlusalusel perioodil samuti esile nii üld- kui ka eriosalised küsimused, sealhulgas menetlusandmete avaldamine ja määruse edasikaevatavus jm.

Vaatamata sellele, et tegemist on Riigikohtu praktika ülevaatega, tuleb endiselt silmas pidada, et **Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis** – alljärgnevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

II. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE

2.1. MATERIAALÕIGUS

Üldosa

2.1.1. Põhjuslik seos ja objektiivne omistamine (3-1-1-102-16)

Esmalt on kajastamisväärne asjas nr **3-1-1-102-16** vaatluse all olnud kaasus, mille raames käsitles Riigikohus pikemalt karistusõiguslikult kõitvat ja meie kohtupraktikaski juba tuntud objektiivse omistamise temaatikat. A oli kohtu alla antud süüdistatuna KarS § 114 lg 1 p 1 järgi. Süüdistusest tulenevalt oli ta peksnud kannatanut, misjärel varjas viimane end süüdistatava eest ning kui süüdistatav ja kannatanu uuesti mõni päev hiljem kokku said, peksis A uuesti teda. Kannatanul tekkis peksmise tagajärjel tüsistus ja kuna ta abi poole ei pöördunud, viis tüsistus tervisekahjustuseni, mis päädis tema surmaga. Sõlmküsimuseks oli, kas A vallandatud kausalahela tulemil saabunud kannatanu surm on talle objektiivselt omistatav. Riigikohtu hinnangul ei olnud ringkonnakohus seda küsimust piisavalt vaagitud ja saatis seetõttu kriminaalasja ringkonnakohtule uueks arutamiseks.

Põhjuslikkus ekvivalentsusteooria tähenduses, mille järgi on tegu tagajärjega põhjuslikus seoses, kui teo mõttelisel eemaldamisel oleks ka tagajärg jäänud saabumata, on üksnes tagajärje toimepanijale omistamise minimaalseks eelduseks.¹ Lisaks nimetatud naturalistlikule kausaalsusele tuleb edasi tuvastada, kas saabunud koosseisupärane tagajärg on süüdistatavale ka objektiivselt omistatav.² **Nimetatud objektiivse omistamise kriteeriumi lähtepunktiks on arusaam, et täideviija käitumisega kausaalseoses olevad muutused välisilmas peavad endast kujutama just täideviija poolt loodud ohu realiseerumist koosseisupärasest tagajärjes.**³ Sisuliselt tuleb esitada küsimus, kas üldise elukogemuse põhjal on alust pidada võimalikuks või tõenäoliseks, et isiku käitumine vallandab just sellise kausalahela kulgemise, mis päädib ühe või teise koosseisupärase tagajärje saabumisega (nt inimese surm, tervisekahjustus, valu vms). Sellise lisanõude esitamise mõtteks on piirata ekvivalentsusteooria äärmiselt laia toimeala ning eitada juba objektiivse koosseisu realiseeritust nt ebatavaliste kausalahelate või õiguslikult aktsepteeritud ohuolukordade juhtumitel.⁴

Üheks põhjuseks, miks ei ole koosseisupärane tagajärg vaatamata naturalistliku põhjuslikkuse esinemisele teo toimepanijale siiski omistatav, on teadlik enesekahjustamise olukord. Tegemist on nn isikliku vastutuse põhimõtte väljendusega, mille kohaselt vastutab igaüks üksnes enda käitumise eest. Selle põhimõtte järgi vabaneb kausalahela vallandaja (esmapõhjustaja) vastutusest juhul, kui ta oma õigusvastase käitumisega küll loob vahetu ohu õigushüvele, kuid sündmuste käiku sekkub teine põhjustaja sel moel, et vastutus tagajärje saabumise eest läheb viimasele üle. Selleks sündmuste käiku sekkujaks võib olla ka kannatanu ise.⁵ Siinjuures on aga oluline tähele panna, et **individuaalsete õigushüvede ohtu asetamine vastutusvõimelise isiku enda poolt on**

¹ RKKKo 3-1-1-102-16, p 8. Vt ka RKKKo 3-1-1-30-13, p-d 13 ja 18.

² RKKKo 3-1-1-102-16, p 8. Vt ka RKKKm 3-1-1-87-15, p 12.

³ Vt pikemalt J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 266. Ka senises kohtupraktikas on nenditud, et näiteks olukorras, kus objektiivse kõrvalseisja seisukohast ei ole koosseisus sisalduv tagajärg hinnatav süüdistatava toimepandud teo tüüpilise tagajärjena, tuleb eitada juba isiku käitumise objektiivset koosseisupärasust. Vt nt RKKKo 3-1-1-29-15, p 11.3.

⁴ RKKKo 3-1-1-102-16, p 9.

⁵ RKKKo 3-1-1-102-16, p 10.

võimalik ning see võib välistada saabunud kahjuliku tagajärje omistamise teistele isikutele, kuid selle eelduseks on ohvri käitumise teadlikkus ja vabatahtlikkus.⁶ Kui isik otsustab teadlikult ja vabatahtlikult näiteks enda surma saabumise üle (nt enda olukorra ohtlikkust mõistes keeldub võimalikust arstiabist), pole põhjust viia karistusõiguslikku vastutust nn esmapõhjustaja käitumiseni, olgu selleks siis viimase tahtlik või ettevaatamatu tegu. Sellistes situatsioonides tuleb sisuliselt tõdeda, et tagajärje saabumise puhul kuulub otsustusvabadus ja teovalitsus kannatanule endale.⁷ Vaadeldava kohtuasja juurde tulles nentis kolleegium, et kannatanu teadlik loobumine arstiabist võib luua olukorra, kus saabunud lõpptagajärge ei ole võimalik ohuolukorra esmapõhjustajale objektiivselt omistada. Maa- ja ringkonnakohus olid küll tuvastanud, et kannatanule tehti ettepanek kutsuda kiirabi, millest ta aga keeldus. Samas ei teinud ringkonnakohus kindlaks, kas kannatanu oli teadlik, et kiirabist loobumise tagajärjeks võib minimaalselt olla reaalne oht tema elule ega kontrollinud ka, kas nimetatud loobumisotsus oli vabatahtlik või oli põhjustatud näiteks hirmust süüdistatava ees.⁸

2.1.2. Hädaseisund õigusvastasust välistava asjaoluna (3-1-1-60-16)

Materiaalõiguslikult pakub kaheldamatult huvi ka kriminaalasi nr **3-1-1-60-16**. Õieti lahendas Riigikohus kõnealuses asjas kaasust, mis andis ainekst hädaseisundi üle arutamiseks. Kolleegium tegeles kaasuspõhiselt hädaseisundi dogmaatiliste alustega, kordas ülevaatlikult varasemat kohtupraktikat, kuid võttis omaks ka selliseid arusaamu, millele varem ei ole kohtupraktikas tuginetud. Maakohus oli vaadeldavas kriminaalasjas tuvastanud järgmised asjaolud. Süüdistatav S oli labidaga löönud neljal korral vastu kannatanut A ja talle oli esitatud süüdistus KarS § 121 järgi. Sündmustik hargnes sellest, et A ketistamata koerad ründasid S-i rihma otsas jalutanud koera. S ja A jõudsid koertenäi ja asusid neid lahutama, mille käigus üritas süüdistatav kaasas olnud labidaga ründavaid koeri tõrjuda ja tabas selle tegevuse käigus neli korda kannatanut. Maa- ja ringkonnakohus lähtusid üksnes sellest, et S ei olnud hädakaitseisendis (KarS § 28), kuid jätsid hindamata, kas ta viibis hädaseisendis (KarS § 29). Riigikohus mõistis S-i just hädaseisendis viibimise tõttu õigeaks ja juhtis seejuures tähelepanu järgnevale.

Looma ründest õigushüvele lähtuva ohu kõrvaldamisele suunatud teo puhul saab õigustava asjaoluna tulla kõne alla hädaseisund KarS § 29 tingimustel.⁹ Hädaseisundi esinemist kontrollides tuleb eristada hädaolukorda (s.o ohtu õigushüvele) ja koosseisupärast tegu (s.o päästmistoimingut), mida oli vaja ohu kõrvaldamiseks või vähendamiseks. Oht on olukord, kus on põhjust tõsiselt karta õigushüve kahjustumist, ning päästmistoiming on tegu, millega täidetakse mõne õigusrikkumise koosseis, kuid mis on ohu kõrvaldamiseks või vähendamiseks objektiivselt vajalik ja mis subjektiivselt on kantud päästmistahtest. Samuti on hädaseisundi korral õigushüve päästmistoiming õigustatud üksnes siis, kui hüve päästmiseks ei olnud muud võimalust. Hädaseisundit ei ole, kui isikul oli võimalus abi kutsuda. Ohu kõrvaldamiseks valitud vahend peab olema ka sobiv ja kahjustatud hüve jaoks säästvaim. Lisaks peab kaitstav huvi olema kahjustatud huvist ilmselt olulisem.¹⁰ Huvide kaalumisel arvestatakse KarS § 29 teise lause järgi eriti õigushüvede olulisust, õigushüve ähvardanud ohu suurust ja päästmistoimingu ohtlikkust. Selline proportsionaalsuse nõude kohaldamine on erinevalt hädakaitsest vajalik hädaseisundi korral eeskätt seetõttu, et hädaseisundi kui õigusinstituudi abil legitimeeritakse reegljuhtumil käitumist, kus koosseisupärase teoga kahjustatakse asjasse puutumatule kolmandale isikule õigushüve, kellele lasub seejuures üldisel

⁶ RKKKo 3-1-1-60-10, p 17.2.

⁷ RKKKo 3-1-1-102-16, p 11.

⁸ RKKKo 3-1-1-102-16, p 12.

⁹ RKKKo 3-1-1-60-16, p 8.

¹⁰ RKKKo 3-1-1-60-16, p 9. Vt ka RKKKo 3-1-1-42-09, p 11.

solidaarsuspõhimõttel rajanev talumiskohustus.¹¹ Võrdlemisel olevate õigushüvede väärtus ja neid ähvardava ohu suurus on kõigest üks aspekt, mida tuleb huvide kaalumisel arvesse võtta. Huvide kaalumine peab hõlmama tervikhinnangut konkreetsele olukorrale ning seejuures tuleb ühe aspektina pöörata tähelepanu ka päästmistoimingus kannatada saanud isiku käitumisele, sh tema võimalikule seotusele hädaseisundi tekkimisega.¹²

Isiku õigust vabandada enda käitumist hädaseisundiga piirab või teatud juhtudel suisa välistab see, kui isik on oma süülise käitumisega ise viinud end olukorda, kus ta peab päästma oma õigushüve teise hüve kahjustamise hinnaga.¹³ Sama tuleb silmas pidada ka proportsionaalsuse põhimõtte ning sellega seotud talumiskohustuse analüüsimisel, kui vajaduse kõrvaldada oht teise õigushüvele on kutsunud esile isik, kelle huvisid päästmistoiminguga kahjustatakse. Õigusdogmaatikas tuntaksegi rohkem hädakaitse regulatsiooniga külgneva nn kaitsehädaseisundina olukorda, kus hädaseisundi loonud oht lähtus inimesest, ilma et viimane oleks siiski olnud vahetu õigusvastane ründaja. Sellisel juhul kujutab inimene endast ohuallikat ja ta on koosseisupärase päästmistoimingu käigus kohustatud taluma oma õigushüvede kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt suuremat kahjustamist kui asjasse puutumatu kolmas isik. Kuna ohu loomist kannatanu poolt tuleb tõlgendada ühe kaalumiskriteeriumina päästmistoimingu tegija kasuks, võib olulist huvide ülekaalu päästetava õigushüve suhtes eeldada hõlpsamalt kui tavalise hädaseisundi korral.¹⁴ Kuigi viitega TsÜS § 49 lg-le 3 kohaldatakse loomadele asjade suhtes kehtivaid sätteid, ei tähenda see, et loomi saaks ja tohiks käsitada tavalise kehalise esemena TsÜS § 49 lg 1 mõttes. Ka õiguskirjanduses on märgitud, et olemasoleva seadusregulatsiooni sooviks on toonitada, et loomad ei ole tavalised asjad, vaid valu tundvad, inimesega teatud määral sarnased elusolendid. Seega ei saa isikule ette heita mõnevõrra intensiivsemat sekkumist omandi kaitseks, kui selle eesmärgiks on enda kodulooma päästmine.¹⁵

2.1.3. Karistuse kohaldamine alla alammäära (3-1-1-75-16)

Õiguskirjanduseski pikemat tähelepanu pälvinud asjas nr **3-1-1-75-16** vaagis kolleegium lisakaristuse kohaldamist erandlikult alla sanktsiooni alammäära.¹⁶ KarS § 61 lg 1 sätestab, et erandlikke asjaolusid arvestades võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada karistust alla seaduses sätestatud alammäära. **See on iseseisev karistuse kergendamise alus ja selle kohaldamine annab kohtule lisavõimaluse karistuse individualiseerimiseks selle kergendamise kaudu juhtudel, mida ei ole võimalik karistusseadustiku üldosas otseselt ette näha. Kaalumaks isiku karistuse kergendamist KarS § 61 alusel, peab seaduse rakendaja tuvastama erandlikud asjaolud, mis võivad olla seotud nii isikuga kui ka süüteo toimepanemisega.**¹⁷ Erandlike asjaolude olemasolu või puudumine on faktiline asjaolu, mis tuleb tuvastada süüteomenetluse käigus.¹⁸ Vaadeldavas asjas vähendas maakohus kohtuvälise menetleja otsuse peale esitatud kaebust läbi vaadates menetlusalusele isikule lisakaristusena määratud sõiduki juhtimise õiguse äravõtmise kestust ja kohaldas lisakaristust KarS § 61 lg 1 alusel alla sanktsiooni alammäära. Seda otsustust põhjendas kohus väärteos vahetu ohu puudumise, perekondlike asjaoludega (võimalik töökaotus ja ülalpeetavate elukvaliteedi halvenemine) ning vastuoludega kuriteo ja väärteos eest karistusena mõistetava

¹¹ RKKKo 3-1-1-95-06, p 11.

¹² RKKKo 3-1-1-60-16, p-d 13-14.

¹³ RKKKo 3-1-1-95-06, p 13.

¹⁴ RKKKo 3-1-1-60-16, p-d 15.

¹⁵ RKKKo 3-1-1-60-16, p-d 16.

¹⁶ Vt Laos, S. Sootak, J. Lisakaristus liiklussüüteo eest. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-75-16. – Juridica IX/2016, lk 676-680.

¹⁷ RKKKo 3-1-1-75-16, p 5; RKKKo 3-1-1-29-04, p 12.

¹⁸ RKPJKo 3-4-1-13-15, p 32.

juhtimisõiguse äravõtmise alammäära vahel. Riigikohus asus seisukohale, et ükski maakohtu otsuses nimetatud asjaoludest ei ole erandlik KarS § 61 lg 1 tähenduses. Seetõttu tühistas kolleegium kasseeritud kohtuotsuse ja saatis väärteoasja karistuse mõistmise osas maakohtule uueks arutamiseks.

2.1.4. Aegumise peatumine (3-1-1-50-16; 3-1-1-51-16)

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseisus erimeelsusi tekitanud asjas nr **3-1-1-50-16** (mis sarnanes määravas osas asjaga nr 3-1-1-51-16) käsitles kolleegium väärtegude aegumise peatumist ja uuenemist. Vaadeldavas väärteoasjas arvati menetlusalustele isikutele süüks kahte maksuväärtegu, millest üks leidis aset 25. septembril 2012 ja teine 22. oktoobril 2012. Enne väärteomenetluse algatamist oli käivitatud kriminaalmenetlus 11. detsembril 2012. Kolleegium sedastas, et KarS § 81 lg 7 p 2 kohaselt peatub süüteo aegumine väärteo tunnustega teo kohta kriminaalmenetluse alustamisel kuni kriminaalmenetluse lõpetamiseni. **Süüteo aegumise peatumine tähendab, et kriminaalmenetluse toimetamise aega ei võeta KarS § 81 lg-st 3 tuleneva väärteo aegumise tähtaja arvutamisel arvesse.¹⁹ KarS § 81 lg 7 p-s 2 ette nähtud aegumise peatumise aluse äralangemisel (kriminaalmenetluse lõpetamisel) väärteo aegumine üldjuhul uueneb. Aegumise uuenemine tähendab seda, et aegumistähtaeg hakkab taas kulgema.²⁰ Taas kulgeva aegumistähtaja lõpuni on isikut võimalik väärteo toimepanemise eest karistada.** Väärteo aegumine ei uuene siiski mitte alati pärast teo suhtes kriminaalmenetluse lõpetamist, sest KarS § 81 lg 8 kehtestab kriminaalmenetluse ajaks peatunud väärteo aegumise uuenemisele ajalise piiri, s.o kolm aastat väärteo lõpuleviimisest. **Samas ei mõjuta KarS § 81 lg-s 8 sätestatud tähtaeg väärteo aegumise tähtaega, kui väärteomenetluse alustamine või jätkamine oli aegumise peatumise aluse äralangemisel lubatav.** Sellisel juhul rakendub jätkuvalt KarS § 81 lg-s 3 sätestatud tähtaeg ja aegumise peatumise aeg jäetakse KarS § 81 lg 7 p 1 või p 2 alusel aegumise tähtajast välja.²¹ Kuna vaadeldavas väärteoasjas oli aegumise peatumine ära langenud 17. juunil 2015, mil Riigikohus lõpetas kriminaalmenetluse, ei olnud KarS § 81 lg-s 8 sätestatud tähtaeg möödunud ning väärtegude aegumine uuenes. Riigikohus tühistas kasseeritud kohtuotsuse, milles oli väärteomenetlus aegumistähtaja möödumise tõttu lõpetatud. Kaugemaleulatuvale eriarvamusele jäi riigikohtunik P. Roosma, kelle hinnangul on KarS § 81 lg 7 p 2 vastuolus põhiseadusega (PS), rikkudes eelkõige PS § 12 lõikega 1 tagatud võrdsuspõhiõigust. KarS § 81 lg 7 p 2 kohaselt peatub süüteo aegumine väärteo tunnustega teo kohta kriminaalmenetluse alustamisel kuni kriminaalmenetluse lõpetamiseni. **See tähendab, et väärteo aegumistähtaeg võib pikeneda tulenevalt riigivõimu ebaõigest süüteomenetluse liigi valikust. Väärteo tunnustega teo toimepannud isikuid, kelle suhtes toimetatakse ebaõigesti kriminaalmenetlust, koheldakse ebasoodsamalt kui samal ajal samasuguse teo toimepannud isikuid, kelle suhtes toimetatakse algusest peale ja ainult väärteomenetlust.** Selle seisukohaga nõustus ka eriarvamusele jäänud riigikohtunik E. Kergandberg.

Eriosa

2.1.5. Kaudne tahtlus kehalisel väärkohtlemisel (3-1-1-76-16)

Asjas nr **3-1-1-76-16** oli V kohtu alla antud süüdistatuna KarS § 121 lg 2 p-de 2 ja 3 järgi selles, et ta tekitas võimlemise käigus enda elukaaslase kümnekuulisele lapsele

¹⁹ RKKKo 3-1-1-50-16, p 20. Vt ka RKKKo 3-1-1-57-08, p 9.1.

²⁰ RKKKo 3-1-1-57-08, p 9.2.

²¹ RKKKo 3-1-1-57-08, p 9.2.

tervisekahjustused. Kriminaalasja raskuskese lasus kuriteokoosseisu subjektiivsel küljel, täpsemalt sellel, kas V pidas minimaalselt võimalikuks, et tema sooritatud võimlemisharjutustega võivad kaasned tervisekahjustused ja valu kannatanul, ning kas ta mõõnis (kiitis heaks) nende saabumist. Maakohus mõistis V õigeks, samas kui ringkonnakohus tunnistas kohtualuse süüdi. Riigikohus soostus V süüditunnistamisega.

Omal käel õpitud võimlemisharjutusi äärmise intensiivsusega ning ülemäärast jõudu kasutades verbaalse väljendusoskuseta lapse peal rakendades ning samal ajal tema instinktiivset vastupanu maha surudes ja tugevat nuttu ignoreerides on alust rääkida kaudsest tahtlusest kehavigastuste kui tagajärje suhtes. Et ülemäärase jõuga ning oskamatult inimese jäsemeid ebaloomulikesse asenditesse painutades võib olla tagajärjeks nt luumurd, on seejuures arusaadav igale nn keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale.²² Samas juhtis kolleegium tähelepanu, et koduselt käepäraste vahenditega inimese tervise parandamisele suunatud tegevus on üldjuhtumil sotsiaalselt aktsepteeritud ning seega ka probleemideta lubatav. Olgu siinkohal nimetatud kasvõi kodusel ravimeetodid, kus käepäraste ning ajalooliselt väljakujunenud võtete abil vähendatakse palavikku viinasokkide abil, kasutatakse soodaaure rögalahtistina või ka vähendatakse lihaspinget üldteada harjutuste/massaaži abil jne. Siiski tuleb tõdeda, et teatud juhtudel võivad ka kodustes tingimustes või üldse väljaspool ametlikku meditsiiniteenust rakendatavad meetodid olla sellised, mis enda organismi sekkumise intensiivsuse ja ka võimalikelt tagajärgedelt on kaalukamad kui lihtne eespool kirjeldatud rahvameditsiin, külgnedes ka olemuslikumalt juba spetsiifilisi teadmisi ja oskusi nõudva tervishoiuteenusega, mis nõuab selle osutamist teatud kvaliteediga. Sellistel juhtudel ei ole paslik enam rääkida kodusel rahvameditsiinist, vaid pigem juba tervishoiuteenusest, mis peab võlaõigusseaduse § 762 kohaselt vastama arstiteaduse üldisele tasemele, s.t eeldab arstiteaduse sisulisemat tundmist konkreetse tervishoiuteenuse osutamiseks, juhendumist konkreetse valdkonna üldtunnustatud ravimeetoditest jne.²³ Iseäranis oluline on selliste eriteadmiste olemasolu juhtudel, kui mõjutatakse organismi viisidel, mis kulgevad n-õ silmale nähtamatult (nt mõne eksperimentaalse aine manustamine, mille mõju ja toime ei ole väliselt tajutav), ning ka juhul, kui ettevõetava sekkumise ambitsiooniks on teise isiku tervise kaalukas mõjutamine (nt mõnest raskekujulisest haigusest vabanemine). Kui sellise teise inimese tervisesse sekkumise tagajärjeks peaks olema tervisekahjustus, on sellise kontrollimatu riski loomine ja kulgeda laskmine tunnismärkideks, millele toetuvalt on samuti alust tõstatada tõsiselt võetav kahtlus kaudse tahtluse esinemisest toimepanija käitumises.²⁴

2.1.6. Lapse ülalpidamise kohustuse rikkumine (3-1-1-58-16; 3-1-1-59-16)

Asjades nr **3-1-1-58-16** ja **3-1-1-59-16** võttis Riigikohus pikemalt käsitleda KarS §-s 169 sätestatud lapse ülalpidamise kohustuse rikkumise kuriteokoosseisu. Kuna seda sätet puudutavaid kohtuasju on kolleegium arutanud vähe, kordas Riigikohus osalt, aga esitas ka uusi seisukohti, mis kõnealuse karistusnormi toimeala piiritlevad ja on kohtupraktikale edaspidi suuniseks. KarS §-i 169 sisustavad seisukohad kujundas Riigikohus eeskätt asjas nr 3-1-1-59-16, millele teises eelnimetatud asjas viidati. Täpsemalt asus kolleegium järgnevatele seisukohtadele.

Elatusraha maksmisest kõrvalehoidumisenä KarS § 169 tähenduses on vaadeldav see, kui kohustatud isik rikub lapse ülalpidamise kohustust olukorras, kus tal on – või võiks temalt mõistlikult eeldatava käitumise korral olla – võimalik ülalpidamiskohustus täita

²² RKKKo 3-1-1-76-16, p 19. Vt ka RKKKo 3-1-1-50-13, p 12.2.

²³ Vt täpsemalt ka RKKKo 3-1-1-79-10, p 15 jj.

²⁴ RKKKo 3-1-1-76-16, p 20.

või vähemalt teha seda suuremas ulatuses.²⁵ Kooskõlas varasemas kohtuasjas nr 3-1-1-84-12 omaksvõetud seisukohtadega märkis kolleegium, et eeskätt on elatusraha maksmisest kõrvalehoidumisega KarS § 169 mõttes tegemist järgmistel juhtudel: 1) kohustatud isik ei maksa lapsele tähtaegselt elatist vaatamata sellele, et tal on selleks piisavalt vara ja ei ole mõjuvaid põhjuseid, mis takistaksid soorituse (nt pangaülekande) tegemist (nt kohustatud isiku raske haigus). Seejuures tuleb varana, mille arvelt isik peab täitma lapsele elatise maksmise kohustust, käsitada isiku kogu vara, arvestades PKS §-st 102 ja täitemenetluse seadustiku §-st 132 tulenevaid erandeid. KarS § 169 järgi esitatud süüdistust arutav kohus on õigustatud lähtuma PKS §-s 102 sätestatud "enese tavalise ülalpidamise" ja "enda ning lapse ühetaolise ülalpidamise" kriteeriumidest ka juhul, kui tsiviilasjas ei ole kohus selle sätte alusel elatise vähendamist otsustanud; 2) kohustatud isik maksab kohtuotsusega välja mõistetud elatist väiksemas ulatuses kui tema varaline seisund seda võimaldaks või 3) kohustatud isik, kellel ei ole elatise nõutavas summas maksmiseks piisavalt vara, jätab elatise täielikult või osaliselt maksmata olukorras, kus ta ei ole teinud mõistlikke jõupingutusi oma varalise seisundi parandamiseks määrani, mis võimaldaks tal ülalpidamiskohustust võimalikult suures ulatuses täita, või kus ta on end ise asetanud maksejõuetuse seisundisse. Sellise olukorraga on tegemist näiteks siis, kui elatise jätab osaliselt või täielikult maksmata isik, kes pole otsinud piisava intensiivsusega tööd või muud legaalset sissetulekuallikat; kes pole müünud elatise maksmiseks vara, mis pole tarvilik tema enda ülalpidamiseks PKS §-st 102 tulenevas ulatuses; kes on lahkunud vabatahtlikult töölt, ehkki tal pole uut töökohta ega vara ülalpidamiskohustuse täitmiseks või kes võõrandab oma vara moel, et selle tagajärjel muutub ülalpidamiskohustuse täitmine võimatuks. Lisaks eeldab elatise maksmata jätmise kvalifitseerimine selle maksmisest kõrvalehoidumiseks kõigil juhtudel ka seda, et kohustatud isik rikuks elatise maksmise kohustust süstemaatiliselt või pikema aja vältel. Ebaolulised hilinemised elatise maksmisega ei ole käsitatavad elatise maksmisest kõrvalehoidumisena KarS § 169 tähenduses.²⁶ Miinimumpalka saav vanem peab kulutama lapse ülalpidamise kohustuse täitmiseks üldjuhul vähemalt poole oma igakuisest sissetulekust. Miinimumpalgale vastavast sissetulekust iga kuu kõigest ca 1–10 euro maksmine elatiseks on üldjuhul vaadeldav elatusraha maksmisest kõrvalehoidumisena KarS § 169 mõttes.²⁷

Erinevalt varasemast redaktsioonist eeldab KarS § 169 subjektiivne koosseis alates 1. jaanuarist 2015 toimepanijalt elatusraha maksmisest kõrvalehoidumise suhtes **vähemalt otsest tahtlust** (KarS § 16 lg 3), kusjuures KarS § 5 lg 2 kohaselt on sellel seadusemuudatusel tagasiulatuv jõud ka isikute suhtes, kes panid teo toime enne 1. jaanuari 2015.²⁸

2.1.7. Narkootilise ja psühhotropse aine kogus (3-1-1-95-16)

Kuidas hinnata narkootilise või psühhotropse aine koguse suurust markides, kas puhta aine koguse või ühe narkojoobe tekitamiseks vajaliku annuse järgi, oli sõlmküsimuseks kriminaalasjas nr **3-1-1-95-16**. Kohtualust süüdistati narkootilist ainet sisaldavate markide käitlemises. Maakohus mõistis süüaluse osaliselt õigeks ja osaliselt süüdi. Kohtuotsuse ümberotsustamist apellatsiooniga kassatsioonimenetluses ei järgnenud. Riigikohus

²⁵ RKKKo 3-1-1-59-16, p 25. KarS § 169 järgi esitatud süüdistuses võib elatusraha maksmisest kõrvalehoidumist sisustades tugineda samal ajal (alternatiivselt) nii ülalpidamiskohustuse täitmist võimaldava vara olemasolule kui ka sellele, et süüdistatav jättis tegemata temalt mõistlikult eeldatavad jõupingutused elatise maksmiseks vajaliku vara hankimiseks. Kohtul on sellise süüdistuse alusel võimalik kontrollida esmalt väidet süüdistataval elatise maksmiseks piisava vara olemasolu kohta ja kui see kinnitust ei leia, siis seda, kas süüdistatav on jätnud tegemata mõistlikud jõupingutused selleks, et tal oleks elatise maksmiseks piisavalt vara. Vt RKKKo 3-1-1-58-16, p 29.

²⁶ RKKKo 3-1-1-59-16, p 26. Vt ka RKKKo 3-1-1-84-12, p 8.

²⁷ RKKKo 3-1-1-58-16, p 42.

²⁸ RKKKo 3-1-1-59-16, p 24.

sedastas, et NPALS § 3¹ lg 3 järgi on suur narkootilise või psühhotroopse aine, taime või seene kogus, millest piisab narkojoobe tekitamiseks vähemalt kümnele inimesele.²⁹ Kui käideldud on psühhotroopset ainet, mille tarbimise võimaldamiseks kasutati ballastainena paberit, ei saa rääkida lahjendamise eesmärgil valmistatud seguainest. Sellele vaatamata tuleb hinnata, kas sel viisil käitlemiseks, sh tarvitamiseks ettevalmistatud narkootilise või psühhotroopse aine puhul peab kindlaks määrama puhta aine koguse või saab ühe tarbimiseks mõeldud annuse võrdsustada ühe narkojoobe tekitamiseks vajaliku annusega. **Üldjuhul peab narkojoobe tekitamiseks vajaliku koguse hindamisel aluseks võtma puhta, mitte segatud aine koguse. Kui aga narkootilise aine müümine tarvitajatele tuvastatakse ühekordse annusena, kuid hiljem on võimatu kindlaks teha, milline oli aine kontsentratsiooniate, võib väita, et käideldi narkootilist ainet koguses, millest piisab narkootilise joobe tekitamiseks.**³⁰

Mõningatel juhtudel on lubatav narkojoobe tekkimise võimalikkust ja narkootilise või psühhotroopse aine suurt kogust tuvastada ka vaid tunnistajate ütlustele tuginevalt. Narkootilise aine suure koguse tuvastamisel võib asjasse puutuvaks tõendiks pidada ka samas või teises kriminaalasjas koostatud narkootilise või psühhotroopse aine mõju käsitlevat ekspertiisiakti, eksperdi antud ütlust ekspertiisiakti selgitamisel, asjatundja ütlust, aga ka dokumentaalset tõendit, milles kajastub või mis tugineb eksperdi või asjatundja arvamusele.³¹ **Olukorras, kus tehti kindlaks, et markides sisalduva puhta psühhotroopse aine kogus on sedavõrd väike, et seda on sisuliselt võimatu kindlaks teha, saab tarvitatava aine mõju erandlikult hinnata annusteks jagamise kaudu ja kogumis teiste tõenditega.**³²

2.1.8. (3-1-1-96-16)

a) Soodustuskelmus (KarS § 210)

Kriminaalasjad soodustuskelmuste toimepanemises on viimastel aastatel esimeses ja teises kohtuastmes sagenenud, samas ei olnud Riigikohus seda kuriteokoosseisu seni pikemalt eritlenud, kuid asjas nr **3-1-1-96-16** avanes selleks võimalus. Käsitletavas kriminaalasjas süüdistati kohtualust KarS § 210 lg 2 järgi selles, et ta esitas vallavanemana Põllumajanduse registrite ja Informatsiooni Ametile (PRIA) võltsitud (ettevõtjate) hinnapakumised suurema projektitoetuse saamiseks, et rajada valda tervisekeskus, kus baseeruksid perearst, hambaarst ja apteek. Riigikohus soostus maa- ja ringkonnakohtuga kohtualuse süüditunnistamises soodustuskelmuse toimepanemises. Kolleegium sedastas, et KarS § 210 lg-s 2 sätestatud soodustuskelmuse koosseisu esimeseks alternatiiviks on pettuse teel soodustuse saamine. Selle kuriteokoosseisu objektiivseteks tunnusteks on pettus, mille tulemusena satub teine isik eksimusse ja teeb varakäsituse, ning seeläbi soodustuse saamine. Vaadeldav koosseis kattub ebaõigussisult suuresti kelmuse üldkoosseisuga (KarS § 209), hõlmates sarnaselt pettust, s.o tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomist, ja selle tulemusena varakäsituse tegemist. Neid kuriteokoosseise eristab peamiselt eksimuses olija poolt käsutatav vara. **Erinevalt kelmuse üldkoosseisust, millega kaitstavaks õigushüveks on vara tervikuna, kaitseb soodustuskelmuse koosseis üksnes spetsiifilist liiki vara, s.o avalikke rahalisi ja**

²⁹ Nimetatud sätte mõttes tuleb suure koguse tuvastamiseks võtta esmalt seisukoht, missugune on konkreetse aine kogus, millest piisab narkojoobe tekitamiseks ühele keskmisele isikule. Seejuures peab aluseks võtma puhta, mitte segatud aine koguse. Järgnevalt tuleb tuvastada, millises koguses narkootilist ainet isik käitles ning kas sellest piisab narkojoobe tekitamiseks kümnele isikule. (Vt nt RKKKo 3-1-1-121-06, p 11, 3-1-1-52-07, p 10, 3-1-1-101-07, p 13, 3-1-1-67-08, p 12, 3-1-1-68-09, p 8 ja 3-1-1-100-13, p 11).

³⁰ RKKKo 3-1-1-95-16, p-d 22-23. Vt ka RKKKo 3-1-1-121-06, p 13 ja 3-1-1-68-09, p 8.5.

³¹ RKKKo 3-1-1-95-16, p-d 22-24. Vt ka RKKKo 3-1-1-89-13, p 12.

³² RKKKo 3-1-1-95-16, p 28.

muid majanduslikke vahendeid.³³ Soodustuskelmus on ka erilise isikutunnusega koosseis KarS § 24 lg 1 mõttes. Kõnealuse kuriteokoosseisu subjektiks saab KarS § 210 lg-st 2 lähtuvalt olla üksnes soodustuse saaja. Soodustuseks loetakse sama paragrahvi lõike 1 tähenduses tasuta või osaliselt tasuta väljamakset majandustegevuses osalevale isikule riigieelarve, kohaliku omavalitsuse või muudest avalikest vahenditest või maksusoodustust eesmärgiga soodustada majandustegevust. Seega selleks, et isikut käsitada soodustuse saajana, peab väljamakse olema avalikest vahenditest eraldatud majandustegevuses osalevale isikule ja edendama tema majandustegevust. **Kuna soodustuse saamine on vahetult seotud isiku majandustegevusega ja peab seda eelduslikult soodustama, tuleb nimetatud erilise isikutunnuse olemasolu hinnata igal üksikjuhul sõltuvalt süüdistuses kirjeldatud asjaoludest.**³⁴

Ühtlasi juhtis kolleegium tähelepanu, et soodustuskelmuse subjektiks võib olla ka kohaliku omavalitsuse huvides tegutsev ametnik (nt vallavanem) ning soodustuse saamise peamine eesmärk ei pea olema majanduslikku laadi, vaid võib sõltuvalt teo toimepanemise asjaoludest olla ka mittemajanduslik, näiteks tervishoiu-, kultuuri- või haridusalase tegevuse soodustamisel. Soodustus on KarS § 210 lg-st 1 lähtuvalt ka selline isikule tasuta või osaliselt tasuta väljamakse avalikest vahenditest, millel võib olla mitu eesmärki.³⁵

b) Dokument ja selle võltsimine

Lisaks soodustuskelmuse koosseisu osalisele sisustamisele on vaadeldavas kohtuasjas tehtud Riigikohtu lahendil pretsedendiväärtus ka dokumendi karistusõiguslikul määratlemisel ja võltsimiskoosseisude mõtestamisel. Kolleegium märkis, et KarS § 299 („Ametialane võltsimine“) on KarS § 345 („Võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamine“) suhtes erinorm ja dokumendi võltsimist sisustatakse nende koosseisude puhul samadel alustel, v.a erisubjekti (ametiisik) ja eesmärgi (õiguste omandamine ja kohustustest vabanemine) osas.³⁶ Nende kuriteokoosseisudega kaitstavateks õigushüvedeks on eeskätt dokumendi puutumatus ja dokumendiga seotud õiguskäive.³⁷ Asjas nr 3-1-1-96-16 esitatud süüdistuses juurde naastes asus kolleegium seisukohale, et hinnapakumised on käsitatavad KarS § 299 lg-s 1 ja § 345 lg-s 1 nimetatud dokumendina, kuna **need on kirjalikud aktid, mis sisaldavad mõtteväljendust ja olid nende esitamisel mõeldud tõendama õiguslikult relevantseid asjaolusid. Seejuures on pakkumistele märgitud nende väljaandja. Dokument on muu hulgas ka kirjalik akt, millel puudub selle väljaandja allkiri. Dokumendi väljaandja ei pea olema tuvastatav ainuüksi tema allkirja kaudu. Näiteks võib dokumendi väljaandja olla tuletatav dokumendi sisust, sh selle rekvisiitidest ja muudest asjakohastest andmetest.**³⁸ Eelnevale lisaks leidis kolleegium, et dokumendi kasutamist ei saa võrdsustada selle väljaandmisega ja see ei hõlma seega võltsitud dokumendi väljaandmist KarS § 299 lg 1 järgi. Seepärast tuleb võltsitud dokumendi kasutamine kvalifitseerida üksnes KarS § 345 järgi.³⁹

³³ RKKKo 3-1-1-96-16, p 9.

³⁴ RKKKo 3-1-1-96-16, p 10.

³⁵ RKKKo 3-1-1-96-16, p-d 11-14.

³⁶ RKKKo 3-1-1-40-11, p 13.

³⁷ RKKKo 3-1-1-96-16, p 20. Vt ka RKKKo 3-1-1-46-07, p 7.2.

³⁸ RKKKo 3-1-1-96-16, p 21.

³⁹ RKKKo 3-1-1-96-16, p 24.

Sanktsioonisüsteem

2.1.9. Karistuse mõistmine katsefaasi jäänud süüteo korral (3-1-1-70-16)

Asjas nr **3-1-1-70-16** andis Riigikohus suunisena kohtupraktikale laiapõhisema ülevaate nendest asjaoludest, mida tuleb eeskätt arvestada karistuse mõistmisel katsestaadiumisse jäänud süüteo korral. Kolleegium leidis, et kõnealusel juhul on karistuse mõistmise jaoks esmatähtis isiku tahtluse intensiivsus, millega on seotud nt ka kuriteo toimepanemise põhjalik planeerimine ja ettevalmistamine. Teiseks on oluline see, kas ja millises ulatuses rünnatud õigushüve kahjustatud sai ehk teisisõnu toimepanija poolt silmas peetud ja soovitud tagajärje saavutamise lähedus. Nii näiteks võib katsestaadiumiga õiguslikus mõttes tegemist olla juba lõhkeseadeldise paigaldamisel isiku eluruumi, samas kui katsestaadiumist tuleb rääkida ka siis, kui isiku elu õnnestub pärast plahvatuses kannatada saamist siiski päästa. Määravad on ka konkreetse süüteo tehjolud, s.o katsestaadiumisse jäänu teo üldine ohtlikkus, nt kolmandate isikute paralleelne ohustamine planeeritava kuriteoga. Kaalukad on ka konkreetset põhjused, miks ei päädinud katsestaadiumisse jõudnud tegu toimepanija poolt soovitud tagajärgega – oli selleks siis lihtsalt ebaõnnestumine (nt möödatulistamine), kolmandate isikute ootamatu ning planeerimata sekkumine (nt õigeaegne arstiabi osutamine) või toimepanija eesmärgi realiseerumine üksnes osaliselt (kahe inimese surma asemel üksnes ühe kannatanu surm) jne.⁴⁰

2.2. MENETLUSÕIGUS

2.2.1. Menetlusandmete avaldamine ajakirjaniku poolt (3-1-1-74-16)

Asjas nr **3-1-1-74-16** tegi Riigikohus huvipakkuva lahendi, mis tõi mõningat selgust kriminaalasja materjalide avaldamise lubatavusele ajakirjanike poolt. Kõnealusel kohtuasjas oli maakohus keelanud menetluse käigus kohtusaalis viibinud ajakirjanikel avaldada kohtuistungil üle kuulatud kannatanu ja tunnistajate ütlusi. Vaatamata sellele avaldas ajakirjanik J kannatanu ja tunnistajate ütlusi, mistõttu kohaldas kohus talle KrMS § 267 lg 5 alusel rahatrahvi. Nimetatud säte näeb ette, et kui muu menetlusosaline või istungisaalis viibija rikub kohtuistungil korda, ei täida kohtuniku või kohtukordniku korraldust või väljendab oma käitumisega lugupidamatust kohtu vastu, võib ta istungisaalist eemaldada või kohtumääruse alusel kohaldada talle rahatrahvi või kuni viis päeva aresti. Riigikohus taandas küsimusele sellele, kas maakohus sai keelata menetlusandmete avaldamise olukorras, kus ta ei olnud kohtuistungit kinniseks kuulutanud, ja vastas eitavalt.

Kolleegium märkis, et KrMS § 267 (*Kohtuistungil korda rikkuva isiku suhtes võetavad meetmed*) eesmärk on tagada kohtuistungil korralduste läbiviimine. Seetõttu saab vaadeldavas sättes kirjeldatud meetmeid rakendada siis, kui isik rikub kohtuistungil korda ega allu kohtu korraldusele või väljendab oma käitumisega lugupidamatust kohtu vastu. Korraldus, millega kohus keelab aga avalikul kohtuistungil kõlanud menetlusandmete avaldamise, KrMS § 267 reguleerimisalasse ei kuulu. Nimelt reguleerivad kohtuistungil avalikkuse ja selle piiramisega seonduvat eeskätt KrMS §-d 11 ning 12. KrMS § 11 lg-s 1 sisalduva üldpõhimõtte kohaselt on igal isikul võimalik jälgida ja talletada kohtuistungil KrMS §-s 13 sätestatud korras. Sama paragrahvi 3. lõike kohaselt toimib avalikkuse põhimõte kohtuistungil avamisest kuni kohtulahendi kuulutamiseni KrMS §-des 12 ja 13 sätestatud piirangutega. Õeldust järeldub, et kohtuistungil avalikkust saab kohus piirata üksnes menetlusseaduses ette nähtud alustel, s.o KrMS §-des 11 ja 12 sätestatud tingimusi järgides.

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-70-16, p 14.

Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on võimalik aga vaid kinnisel kohtuistungil KrMS § 12 lg 4 alusel hoiatada kohtumenetluse pooli ja istungisaalis viibijaid, et menetlusandmeid pole lubatud avaldada.⁴¹

2.2.2. Kohtueelse menetluse andmete avaldamine kohtumenetluses (3-1-1-80-16)

Asjas nr **3-1-1-80-16** oli maakohus kohaldanud kohtumenetluses KrMS § 214 lg 3 ja § 138¹ alusel kannatanu seaduslikule esindajale rahatrahvi selle eest, et ta avaldas uudisteportaalile Delfi antud kommentaarides kriminaalasja kohtueelse menetluse andmeid.⁴² Riigikohus trahvi määramist KrMS § 213 lg 4 alusel korrektseks ei pidanud ja leidis, et olukorras, kus isik avaldab kohtueelse menetluse andmeid kohtuliku arutamise ajal, ei saa teda trahvida KrMS § 214 lg 3 alusel. Sellel alusel trahvi määramine, kui seejuures ei ole tegemist kinnisel kohtuistungil kõlanud menetlusandmetega, mille avaldamise eest on isikut hoiatatud KrMS § 12 lg 4 alusel, kujutab endast kriminaalmenetlusõiguse olulist rikkumist.⁴³ **Ajaks, mil süüdistusakt on saadetud kohtusse, on eeluurimiskohtuniku volitused lõppenud ning trahvi määramise õigus on kriminaalasja arutaval kohtul üksnes KrMS § 12 alusel. Seda aga juhul, kui avaldatakse kinnise kohtuistungi, mitte kohtueelse uurimise andmeid.**⁴⁴

2.2.3. Kolmandale isikule kuuluva vara arestimine (3-1-1-106-16)

Asjas nr **3-1-1-106-16** taotles prokuratuur kolmandale isikule kuuluva vara arestimist konfiskeerimise asendamise tagamiseks KarS § 83¹ lg 2 p 2 ja § 84 alusel. Maakohus rahuldab vara arestimise taotluse, ringkonnakohus jättis selle otsustuse muutmata. Riigikohus tühistas maa- ja ringkonnakohtu määruse ning vabastas kolmandale isikule kuuluva vara aresti alt. Kolleegium juhtis tähelepanu, et vara arestimise menetluses kehtib küll muu hulgas vara arestimise aluse kohaldamise tuvastamisel lihtsustatud tõendamis- ja põhistamisstandard, mis tähendab, et kohus ei pea olema vara arestimise alusesse kuuluvate asjaolude olemasolus veendunud, piisab, kui neid asjaolusid saab pidada tõendite pinnalt usutavaks.⁴⁵ **Kuid selleks, et eeluurimiskohtunik saaks üldse hinnata vara arestimise põhjendatust, peab prokuratuuri arestimistaotluses olema esitatud vähemalt hüpotees vara arestimise aluse kohta ja selle püstitamise aluseks olevad asjaolud.** Nendele nõuetele prokuratuuri vara arestimise taotlus vaadeldavas asjas ei vastanud, kuna taotluses ei olnud ära näidatud, et kolmandale isikule kuuluv ja arestimisobjektiks olev vara on soetatud just kuritegelikul teel saadud tulu eest KarS § 83¹ mõttes. Kolleegium selgitas, et seda puudujääki vara arestimise taotluses ei saa eeluurimiskohtunik kõrvaldada. Ehkki kohus võib arestimistaotlust lahendades muuta vara arestimise materiaalõiguslikku alust, ei või ta tugineda faktilistele asjaoludele, mis oluliselt erinevad prokuratuuri taotluse aluseks olevatest asjaoludest. Vastasel korral väljub kohus vara arestimise aluse kindlakstegemisel lubamatult arestimistaotluse piiridest.⁴⁶ **Juhul, kui prokuratuur on jätnud taotluses nimetamata vara aresti kohaldamise otsustamiseks olulised asjaolud, peab eeluurimiskohtunik sellise taotluse rahuldamata jätma.**⁴⁷

⁴¹ RKKKm 3-1-1-74-16, p-d 10-12.

⁴² KrMS § 214 lg 3 sätestab, et kui kohtueelse menetluse andmete avaldamise keeldu rikutakse, võib eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotlusel trahvida menetlusosalist, kriminaalmenetluses osalevat muud isikut või menetlusvälist isikut kohtumääruse alusel.

⁴³ RKKKm 3-1-1-80-16, p 15.

⁴⁴ RKKKm 3-1-1-80-16, p 12.

⁴⁵ RKKKm 3-1-1-106-16, p 10. Vt ka RKKKm 3-1-1-10-16, p 28.

⁴⁶ RKKKm 3-1-1-106-16, p-d 11-12. Vt ka RKKKm 3-1-1-97-13, p 16.

⁴⁷ RKKKm 3-1-1-106-16, p 12.

2.2.4. Menetlustoiminguks loa andmise määrus ja selle vaidlustatavus (3-1-1-63-16; 3-1-1-68-16)

Asjas nr **3-1-1-63-16** avas Riigikohus „menetlustoiminguks loa andmise määruse“ mõiste, mille edasikaevatavuse välistab üldreeglina KrMS § 385 p 5, tekitades seetõttu mõningaid kohaldamisprobleeme. Selles asjas oli prokuratuur esitanud maakohtule taotluse anda KrMS § 91 lg 2 alusel luba toimetada isiku ruumides läbiotsimine. Maakohus taotlust ei rahuldanud; ringkonnakohtus jättis prokuratuuri määruskaebuse KrMS § 385 p-le 5 viidates läbi vaatamata. Riigikohus nõustus ringkonnakohtuga ja selgitas, et **menetlustoiminguks loa andmise määrusena KrMS § 385 p 5 mõttes on käsitatav määrus, millega kohus (eeluurimiskohtunik) lahendab menetlustoiminguks loa andmise küsimuse ehk vaatab läbi kohtueelse menetleja taotluse menetlustoimingu määramiseks**. Seadusandja ei ole käsitanud KrMS § 385 p-s 5 menetlustoiminguks loa andmise määrustena mitte üksnes määrusi, millega kohus annab menetlustoiminguks loa, vaid ka määrusi, millega loa andmisest keeldutakse.⁴⁸ KrMS § 91 lg-s 2 sätestatud korras tehtud määrus, millega kohus (eeluurimiskohtunik) jätab kohtueelses menetluses esitatud prokuratuuri läbiotsimistaotluse rahuldamata, on käsitatav menetlustoiminguks loa andmise määrusena KrMS § 385 p 5 mõttes ja selle peale ei saa esitada määruskaebust.⁴⁹

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseisu asjas nr **3-1-1-68-16** (vt ka allpool) lahendas kolleegium muu hulgas (küll mitte põhilisena) küsimust, kas vara arestimisest keeldumise määrus on edasikaevatav või mitte. Korrates asjas nr 3-1-1-63-16 omaksvõetud seisukohti menetlustoiminguks loa andmise määrusest, märkis kolleegium, et KrMS § 385 p-s 5 ette nähtud üldreegel välistab määruskaebuse esitamise nii menetlustoimingu lubava kui ka sellest keelduva kohtumääruse peale. Samas on nimetatud sättes toodud loetelu menetlustoiminguks loa andmise määrustest, mida erandina saab määruskaebe korras vaidlustada. Seda erandite loetelu sõnastades on seadusandja aga selgelt eristanud ühelt poolt menetlustoimingu lubavaid (nt vahistamine, vahistamistähtaja pikendamine, isiku raviausutusse sundpaigutamine) ja teisalt menetlustoimingu keelavaid (vahistamisest keeldumine, vahistamistähtaja pikendamisest keeldumine) määruseid. Erinevalt vahistamisest ja vahistamistähtaja pikendamisest, mille puhul on vaidlustatava määrusena nimetatud nii menetlustoimingu lubavat kui ka sellest keelduvat määrust, on vara arestimise puhul KrMS § 385 p-s 5 vaidlustatava määrusena välja toodud üksnes vara arestimise, mitte aga arestimisest keeldumise määrus. **Seega hõlmab vara arestimise määrus KrMS § 385 p 5 mõttes üksnes määrust, millega kohus lubab vara arestida (või kohaldada muid KrMS § 141⁴ lg-s 1 viidatud tagamisabinõusid)**. Seevastu määrus, millega kohus keeldub vara arestimiseks luba andmast, jättes prokuratuuri arestimistaotluse rahuldamata, ei ole vara arestimise määrus KrMS § 385 p 5 tähenduses. Sellise määruse vaidlustamist reguleerib KrMS § 385 p-s 5 ette nähtud üldreegel, mille kohaselt ei saa menetlustoiminguks loa andmise määruse peale määruskaebust esitada. Vara arestimisest keeldumise määrusena, mille peale ei saa KrMS § 385 p-s 5 sätestatud üldreegli kohaselt määruskaebust esitada, on käsitatav ka ringkonnakohtu määrus, millega tühistatakse vara arestimist lubav maakohtu määrus ja jäetakse prokuratuuri arestimistaotlus rahuldamata.⁵⁰

⁴⁸ RKKKm 3-1-1-63-16, p 12.

⁴⁹ RKKKm 3-1-1-63-16, p 16.

⁵⁰ Vt RKKKm 3-1-1-68-16, p-d 37-41.

2.2.5. Vahistamismääruse kuulutamine ja vaidlustamine (3-1-1-99-16)

Vahistamispraktikas ei ole ilmselt tavatu, et maakohus kuulutab vahistamistaotluse arutamiseks korraldatud kohtuistungil vahistamismääruse resolutsiooni enne selle allkirjastamist või suisa koostamist. Asjas nr **3-1-1-99-16** leidis Riigikohus, et sellisel viisil ei talita kohus lõpuni korrektselt. Isikut on võimalik vahistada üksnes kohtuniku kirjaliku vahistamismääruse alusel. Esiteks tuleneb see sellest, et määrus on menetleja kirjalikult vormistatud ja põhistatud menetlusotsustus (KrMS § 145 lg 1 p 1). Teiseks, vahistamismäärusesse peavad olema kantud vahistatava andmed, kuriteo asjaolud, vahistamise alused ja põhjendus (KrMS § 132). Kolmandaks, õiguslik jõud on vaid kohtuniku kehtival digitaalallkirjal ja seda vaatamata asjaolule, et vahistamistaotluse vaatas eeluurimiskohtunik läbi ainuisikuliselt ja et kohtunik väljendas menetluses tahet kahtlustatav vahistada.⁵¹ **Vahistamismääruse resolutsiooni kuulutamine enne selle kirjalikku koostamist ja allkirjastamist on eelnevalt tulenevalt ennatlik.**⁵² Samas asus kolleegium ka seisukohale, et see ei pruugi muuta (küll hiljem) kirjalikult vormistatud ja allkirjastatud vahistamismäärust ebaseaduslikuks, kui kohus on vahistamisküsimuse lahendamisel hinnanud vahistamistaotluse põhjendatust KrMS § 131 lg 3 alusel, ehk siis, kui kohus on tutvunud toimikuga, küsitlenud kahtlustatavat ning kuulunud ära prokuröri ja kaitsja arvamuse, mis läbi kujuneb kohtuniku siseveendumus.⁵³ *Obiter dictum* korras selgitas kolleegium ka seaduse ühetaoliseks tõlgendamiseks seda, et **ringkonnakohtu määrus, millega jäetakse muutmata maakohu vahistamismäärus, ei ole käsitatav vahistamismäärusena KrMS § 387 lg 2 tähenduses, mille vaidlustamiseks tuleb määruskaebus esitada kümne päeva jooksul.** Vahistamismäärus on määrus, millega otsustatakse isiku vahi alla võtmine (KrMS § 130 jj). Vahi alla võtmisele järgnevas määruskaebemenetluses toimub vahistamismääruse (vahistamise) õiguspärasuse kontroll, mitte enam isiku vahistamine, kuna selleks ajaks on isik juba vahi alla võetud.⁵⁴

2.2.6. Alla neljateistaastase kannatanu kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamine (3-1-1-104-16)

Asjas nr **3-1-1-104-16** selgitas kolleegium, kas ja millistel juhtudel on võimalik avaldada alla neljateistaastase kannatanu kohtueelses menetluses antud ütlused kohtumenetluses. Vaadeldavas asjas oli kaitsja taotlenud maakohus kohtulikul uurimisel korduvalt alla neljateistaastase kannatanu kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamist. Maakohus keeldus sellest ning ringkonnakohus nõustus maakohutuga. Riigikohus tühistas kohtuotsused ja saatis asja maakohule uueks arutamiseks.

Kolleegium märkis, et KrMS § 37 lg 3 kohaselt kohaldatakse menetlustoimingus kannatanule üldjuhul tunnistaja kohta sätestatud. KrMS § 287 lg-st 1 ja §-st 288 tulenevalt on isikuliste tõendite kohtuliku uurimise põhimeetodiks riskküsitlus. **KrMS § 290 lg-s 1 sätestatu, et alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamisel ei kasutata riskküsitlust, ei välista tunnistaja kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamist kohtus antud ütluste usaldusvääruse kontrollimiseks osas, milles need kohtus antud ütlustest lahknevad.** KrMS § 290 lg 1 sätestab kannatanu ülekuulamise vormi, mille eesmärk on kaitsta alla neljateistaastast kannatanut vaimse pinge ja negatiivsete emotsioonide eest, mida riskküsitlus võib endaga kaasa tuua. KrMS § 290 lg 4 kohaselt küsitlevad alaealist tunnistajat prokurör ja kaitsja. Sama

⁵¹ Vt selle kohta: RKKKm 3-1-1-45-15, p 8.

⁵² RKKKm 3-1-1-99-16, p 7.

⁵³ RKKKm 3-1-1-99-16, p 8.

⁵⁴ RKKKm 3-1-1-99-16, p 10.2.

paragrahvi lõige 6 näeb ette, et tunnistaja vaimset või füüsilist seisundit ning vanust arvestades võib kohus katkestada ülekuulamise ja küsitleda tunnistajat ise omal algatusel või kohtumenetluse poolte koostatud kirjalike küsimuste alusel. Põhiliseks erinevuseks alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamisel on seega küsimuste esitamise viis. Sellest johtuvalt ei näinud kolleegium veenvaid põhjuseid tõlgendamaks alaealise tunnistaja ülekuulamist reguleerivaid sätteid selliselt, et KrMS §-s 289 sätestatud ütluste usaldusväärsuse kontrollimise võimalus tunnistaja kohtueelses menetluses antud ütluste kaudu ei oleks võimalik. Arusaadavalt on kaitseõiguse teostamiseks nn sõna-sõna-vastu-olukorras esmatahtsaks võimalus seada süüstavate ütluste usaldusväärsust kahtluse alla. Teatavasti on kannatanu või tunnistaja ütluste usaldusväärsuse kahtluse alla seadmise üheks võimaluseks just menetluse eri etappidel antud ütluste vastuoludele viitamine. **Seega juhul, kui alaealise tõendiallika kohtuliku küsitluse käigus ilmneb, et tema ütlused on vastuolus kohtueelses menetluses antud ütlustega, on kohtumenetluse pooltel KrMS §-s 289 sätestatu alusel võimalik taotleda ka tema kohtueelses menetluses antud ütluste avaldamist vastuolus olevas osas, hindamaks kohtus antud ütluste usaldusväärsust.** Seejuures tuleb aga jätkuvalt arvestada KrMS §-s 290 sätestatud alaealise tõendiallika ülekuulamise ja KrMS § 287 lg 5 ning § 69 alusel kaugülekuulamise korraldamise erisusi, mis võimaldavad säästa alaealist ülekuulatavat riskküsitlusega kaasnevate negatiivsete tagajärgede eest.⁵⁵

2.2.7. Kujutiseekspertiis (3-1-1-82-16)

Riigikohus käsitles esmakordselt asjas nr **3-1-1-82-16** kujutiseekspertiidi pädevust ja kujutiseekspertiisi laiemalt. Justiitsministri 14. detsembri 2007. a määruse nr 51 „Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi põhimäärus“ § 10 p 15 sätestab, et Eesti Kohtuekspertiisi Instituudis tehakse kujutise tehnilist uuringut. Määruse § 12 lg 3¹ kohaselt on infotehnoloogiaosakonna põhiülesanne kujutise töötlemine, infotehnoloogia- ja hääleekspertiiside ning -uuringute tegemine. Kolleegium selgitas, et **kujutiseekspertiisi sisuks on kujutise tehniline uuring. See hõlmab eeskätt kujutava materjali digitaalset töötlust (nt videosalvestise kvaliteedi parandamine, selle kaadrite eraldamine ja liitmine), aga ka kujutise analüüsi, sh erinevate kujutiste töötlemisjärgset võrdlevat uurimist jms.** Ekspertiisiobjektide töötlemine ja võrdlemine on vastavate ekspertiisiülesannete püstitamisel kujutiseekspertiisis teineteisega rohkemal või vähemal määral seotud uuringud, mis tagavad võimalikult täpse, põhjaliku ja tulemusliku ekspertiisi tegemise. Nii sõltub kujutiste võrdlemise täielikkus ja tulemuslikkus paljuski kujutava materjali töötlemise mahust ja spetsiifikast (nt videosalvestiste kvaliteedi parandamine, et võrrelda erinevatel salvestistel olevate isikute eritunnuseid). **Seepärast ei ole kujutiseekspertiidi pädevuses mitte üksnes kujutiste digitaalne töötlus, vaid ka nende võrdlemine ja seeläbi võrdlemist võimaldavate tunnuste väljatoomine.** Kuna ekspert töötleb kujutiseekspertiisi käigus enda eriteadmistest lähtuvalt kujutavat materjali ja uurib (nt võrdleb) selle pinnalt kujutisi, võib ta uuringute põhjal anda ka eksperdiarvamuse (vastavasisulise ekspertiisiülesande korral) kujutistel sedastatavate tunnuste samasuse, sarnasuse ja erinevuse kohta.⁵⁶ **Oluline on vaadeldava kriminaalaja puhul juhtida tähelepanu riigikohtunik E. Kergandbergi konkureerivale arvamusele, milles on põhjalikumalt käsitletud ekspertiisiakti mõistet ja tõstatatud kahtlus, millisele teadusvaldkonnale tugineb kujutiseekspertiis ja kuidas kujutiseekspertiisi akti hindamisel kontrollida, kas eksperdiarvamus on ikka teaduslikult põhjendatud.**

⁵⁵ RKKKo 3-1-1-104-16, p 11.

⁵⁶ RKKKo 3-1-1-82-16, p 15.

2.2.8. Võlgniku pankroti väljakuulutamise tagajärjed kriminaalmenetluses kohaldatud vara arestile (3-1-1-68-16; 3-1-1-69-16; 3-1-1-103-16)

a) 3-1-1-68-16; 3-1-1-69-16

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseisu asjas nr **3-1-1-68-16** võttis kolleegium seaduse ühetaoliseks kohaldamiseks substantsiaalse seisukoha võlgniku pankroti väljakuulutamise mõju kohta tema kriminaalmenetluses kohaldatud vara arestile. PankrS § 45 sätestab, et enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale kohaldatud arest lõpeb pankroti väljakuulutamisega. Seni oli lahendamata jäänud küsimus, kas nimetatud säte kohaldub ka kriminaalmenetluses kohaldatud vara aresti puhul; kolleegium vastas sellele üksmeelselt jaatavalt. PankrS § 45 räägib võlgniku varale kohaldatud aresti lõppemisest üldiselt, tegemata erandeid lähtuvalt sellest, millises menetluses ja millisel eesmärgil võlgniku vara on arestitud. Seega lõpeb pankroti väljakuulutamisega PankrS § 45 alusel ka selline arest, mida on pankrotivõlgniku varale kohaldatud KrMS § 141⁴ lg 1 ja § 142 alusel konfiskeerimise, selle asendamise, tsiviilhagi või varalise karistuse tagamiseks.⁵⁷

b) 3-1-1-103-16

Asjas nr **3-1-1-103-16** tugines kolleegiumi kolmeliikmeline kohtukoosseis eelnevalt vaadeldud kohtulahendile asjas nr 3-1-1-68-16 ja selgitas, kas ja kui, siis millisel alusel saab pankrotihaldur nõuda võlgniku pankroti väljakuulutamisel kriminaalmenetluses arestitud vara üleandmist. Kolleegium märkis, et pankroti väljakuulutamisega moodustub võlgniku varast pankrotivara (PankrS § 35 lg 1 p 1 ja § 108) ning võlgniku õigus pankrotivara valitseda ja käsutada läheb üle pankrotihaldurile (PankrS § 36 lg 1 ja § 35 lg 1 p 2). Seega ei sõltu pankrotivõlgniku vara valitsemise ja käsutamise õiguse üleminek pankrotihaldurile prokuratuuri toimingust või määrusest ning halduril ei ole põhjust taotleda prokuratuuri kaudu kriminaalmenetluses kohaldatud vara aresti lõpetamist.⁵⁸ Pankroti väljakuulutamisest alates peab pankrotihaldur võtma viivitamata üle võlgniku vara valduse ja asuma pankrotivara valitsema (PankrS § 124 lg 1 esimene lause). Muu hulgas tähendab see pankrotivarasse sellise vara väljanõudmist, mis ei ole võlgniku valduses (PankrS § 124 lg 1 teine lause). **Sellest lähtuvalt võib haldur nõuda valduse ülevõtmiseks pankrotivarasse ka enne pankroti väljakuulutamist kriminaalmenetluses arestitud võlgniku vara. Kui selline vara on kriminaalmenetluses kohaldatud arestiga KrMS § 142 lg 7 alusel ära võetud, tuleb pankrotihalduril vara väljanõudmiseks taotleda prokuratuurilt või uurimisasutuselt prokuratuuri kaudu pankrotivõlgniku aresti alt vabanenud vara üleandmist.**⁵⁹

Juhul, kui prokuratuur keeldub pankrotivõlgnikule kuuluva kriminaalmenetluses arestitud vara üleandmisest pankrotihaldurile, on pankrotihalduril võimalus vaidlustada KrMS § 228 lg-te 1 ja 2 alusel uurimiskaebe korras prokuratuuri toiming või määrus, millega keelduti pankrotivarasse kuuluva eseme üleandmisest. Nimetatud tegevuse peale uurimiskaebe korras esitatud kaebuse lahendamine vastab uurimiskaebemenetluse olemusele ja eesmärgile ning võimaldab ühtlasi saavutada kaebuse eesmärki. Sellest tulenevalt võib prokuratuuri tegevuse peale esitatud pankrotihalduri kaebuse rahuldamisel Riigiprokuratuur (KrMS § 229 lg 2) või eeluurimiskohtunik (KrMS § 231 lg 3) kohustada prokuratuuri andma pankrotihaldurile üle uurimisasutuse või prokuratuuri valduses oleva pankrotivõlgniku vara.⁶⁰

⁵⁷ RKKKm 3-1-1-68-16, p-d 45-46.

⁵⁸ RKKKm 3-1-1-103-16, p 20.

⁵⁹ RKKKm 3-1-1-103-16, p 21.

⁶⁰ RKKKm 3-1-1-103-16, p 22.